

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita

14

HELSINKI 2003

ISSN 1236-4304

Lappeenrannan Kirjapaino Oy 2003

Aarni Krohn

Adam Wilken rahaston vaiheista

VSKS vuosikokousesitelmä 6.3.2001

Kun seuramme edellisessä vuosikokouksessa 2000 kunniapuheenjohtaja Erkki Rautvuori jäsenistön toivomuksesta lyhyesti kertoi suurlahjoittaja Adam Wilken testamentista Viipurin Suomalaiselle Kirjallisuusseuralle, pyydettiin minua jossakin seuraavassa kokouksessa kertomaan hiukan lisää. Teen sen nyt. Onhan luonnollista, että kiinnostus on seuramme piirissä suuri, sillä esiintyyhän Adam Wilken nimi historiamme koko 155-vuotisen kauden ajan eri yhteyksissä, siis vielä tänäänkin.

Itse Adam Wilkestä, joksi Lappeenrannan koulun opettaja keksi muuttaa hänen vanhan sukunimensä Kiisken, ei ole historiallisesti paljon kerrottavaa. Hän syntyi Lappvedellä 1798 ja kuoli Viipurissa 1847, vain kaksi vuotta Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran perustamisen jälkeen. Hän oli käynyt hetken Viipurissa saksalaista koulua, mutta varojen puutteessa joutui lopettamaan sen. Onnekseen hän pääsi kutienkin Hackmannin firmaan töihin ol- len lopulta kirjanpitäjä ja hyvin arvostettu työntekijä. Hänen suomalaisuus-harrastuksensa olivat vanhemmalla iällä varsin merkillepantavat ja hän oli- kin yksi seuran perustajajäsenistä ja ensimmäisistä allekirjoittajista yhdessä sellaisten suomalaisuustaistelijoiden kuin Jaakko Juteinin ja Pietari Hanni- kaisen kanssa.

Kuoltuaan 1847 hän testamentissaan lahjoitti "11000 Hop. ruplaa joko Viipurin, Lappvedelle tai johonkin läheiseen paikkaan perustettavaa köyhän kansan koulu-laitosta varten." Varojen hoidon ja testamentin toteutuksen hän uskoi Kirjallisuusseuralle ja testamenttiin oli kirjoitettu:

"Mutta tuntein näiden minulta määrättyjen varojen vähyiden, kehotan jokaista suomalaista tälle opiston alkeelle apua tekemään, äidinkieltä ja isänmaan mänestystä edestyyttääksensä."

Testamentin lopuksi hän on kirjoittanut:

"Mänestyköön kaikkalainen hyvä työ, eläköön Suomen kieli, virkistyköön Suomen kansa, mutta minun nimeni unohtukoon!!! Sillä ei se mitään ole, joka istuttaa eikä se, joka kasvaa, vaan Hän joka kasvun antaa. Amen!"

Seura sai testamentin määräämät varat haltuunsa kaksi vuotta Wilken kuoleman jälkeen 1849. Tällöin todettiin ne koulun perustamista varten aivan liian vähäisiksi ja päätettiin anoa lupa sijoittaa ne korkoa kasvamaan sekä lainaamalla niitä vakuutta vastaan seuran olemassaolon ajan, josta on mm. todisteena ministerin ja Karjala-lehden päätoimittajan Erkki Paavolaisen kuitit maksetuista opintolainan lyhennyksistä 1920-luvulta. Kuitit seura on saanut haltuunsa valokopioina prof. Jaakko Paavolaiselta.

Tilanne jatkui varoja keräten aina vuoteen 1861 asti eli toistakymmentä vuotta ennen kuin saatettiin ryhtyä käyttämään Wilken rahaston korkovaroja koulun perustamiseen ja toimintaan. Pääomaan ei koskettu. Välinäytöksenä Oolannin-sodan ajalta 1855-1856 päätettiin velkakirjoille hankkia tukeva raudoitettu arkku, jonka piti kestää englantilaisten pommit ja ranskalaisten kranaatit. Samoihin aikoihin seuran julkaistessa Hubnerin Biblian, se joutui ottamaan Wilken rahastosta 600 hopearuplan lainan kulujensa peittämiseksi.

Wilken varat olivat tuolloin jo nousseet 11 000:sta 18 000:een hopearuplaan. Näin ollen parin vuoden kuluttua eli vuonna 1858 toiminta koulun aikaansaamiseksi voimakkaasti vauhdittui: erikoinen lohkokunta eli valiokunta määrättiin tekemään ehdotuksensa säännöiksi, mutta mielipiteet menivät niin pahoin ristiin, että lohkokunnan yhdeksästä jäsenestä teki jokainen oman ehdotuksensa. Asia jätettiin hautumaan. Vuoden loppuun mennessäkään ei saatu aikaan yhteistä ehdotusta, joten pienempi joukko, johon kuuluivat jäsenet Innain ja Malenius pystyivät saamaan aikaan yhteisen ehdotuksen. Koulun nimi oli oleva Wilken koulu ja se oli sijoitettava Viipurin kaupunkiin. Koulu oli oleva kaksiluokkainen, joista ensimmäinen 3-vuotinen ja toinen 2-vuotinen. Oppilaiksi otettaisiin 11 vuoden ikäisiä poikia, joiden tuli jo osata lukea, kirjoittaa sekä hallita neljä laskutapaa kokonaisluvuilla ja tuntea Vähä katekismus. Oppiaiheina olisivat nykyisinkin normaalit ala-asteen aineet sekä ruotsin kieli. Koulun kulut tulisivat olemaan vuodessa noin 1500 hopearuplaa.

Seurasi kahden vuoden mittainen riitely ohjelmasta ja erityisesti koulun sijaintipaikasta, kunnes ratkaisu saatiin. Kenraalikuvernööri, kreivi Berg vielä vaati, että koulun johtajan nimittää ja erottaa Viipurin läänin kuvernööri. Nyt koulu pääsi alkamaan syksyllä 1860 johtajanaan pastori J.W. Murman.

Adam Wilken mitali, 56 mm, suunnitellut Viljo Savikurki. Kuva: Mauno Honkanen

Ensimmäinen lukukausi alkoi 9 oppilaan voimin, mutta kevätlukukaudella oli oppilaita jo 12. Seuraavana lukuvuonna oli oppilaita jälleen vain 9. Pettymys oli luonnollisesti suuri eikä voitu muuta kuin todeta koulunkäynnin olevan ns. tavallisen kansan parissa varsin epäilyttävä toimi. Kolmen vuoden kuluttua tehtiin päätös pitää koulu vain yksiluokkaisena eli kolmivuotisena. Tällä riistettiin usko Wilken koulun kehittymismahdollisuuksiin ja se oli kohdalokas myös koulun perustajien ja ylläpitäjien kannalta.

Samaan aikaan seura toimi aktiivisesti ollen aloitteentekijänä 13 pitäjäkirkoston perustamisessa Karjalaan sekä ylläpitäen itse Wilken koulun kirjastoa. Tuo määrä oli kolmannes koko Suomessa perustetuista kirjastoista. Samaan aikaan julkaistiin lukuisia kirjoja sekä toiminnan alkaessa kuuluisaksi tullutta Wiipuri-aapista, josta otettiin vuoteen 1903 mennessä yhteensä 450 000 kappaleen painokset. Välillä julkaistiin omaa Otava-lehteä, jonka toivottiin voivan propagoida Karjalan ja Viipurin kansalle Wilken koulua, mutta voimat uupuivat ja lehti lakkasi kolmen vuoden kuluttua. Seura taisteli myös Suomen kielen asemasta julkisella tasolla ja oli mukana Mikael Agricolan muistopatsashankkeessa. Wilken rahasto oli kasvanut vuoteen 1963 mennessä jo 95 000 hopearuplaan ja näin pystyttiin pelkillä korkovaroilla ylläpitämään Wilken koulun nyt yksiluokkaista toimintaa. Se oli kuitenkin koulun loppuun asti kituliasta, sillä jopa seuran jäsentenkin lapsia nähtiin Viipurin vanhoissa kouluissa, erikoisesti Klassisessa lyseossa, jonka perustamiseen monet seuran jäsenet ottivat osaa.

Vuoden 1890 vuosikokouksessa kuultiin, että monet seuran jäsenet olivat mukana perustamassa Viipurin läänin kansanopistoseuraa. Uusi aate, laajempi vaikutuskenttä, väikkyi seuran johtokunnan silmissä kun se teki ehdotuksensa, että Wilken koulu lakkautetaan ja rahaston varat sijoitetaan kasvamaan, jotta myöhemmin voitaisiin perustaa Viipuriin tai Itä-Suomeen kansanopisto. Koulun viimeiseksi johtajaksi jäi runoilija J.H. Erkkö, joka oli niin suosittu opettaja, että koulua myös kutsuttiin Erkon kouluksi. Wilken koulu sulki ovensa kevätlukukauden 1893 päättyessä toimittuaan 33 vuotta. Koulun viimeinen sijainti oli omassa huoneistossaan Pantsarlahdenkatu 4:ssä. Viimeisinä vuosina kohosi oppilasmäärä jo yli neljänkymmenen, mutta kurssi toimi jakautuneena vain kaksivuotiseksi. Suurin osa oppilaista oli köyhän kansan lapsia Viipurin maalaiskunnasta ja itse Viipurista. Säätyläislasten poisolo selittyi sillä, ettei koulun kurssi johtanut mihinkään tutkintoon. Usein oppilaat siirtyivätkin sitten varsinaisten suomenkielisten oppikoulujen ensiluokalle. Suurena syynä Wilken koulun lopettamiseen oli luonnollisesti myös suomenkielisen kansakoululaitoksen yleistymisen.

Seuran viimeinen suuri kirjankustannushanke oli Nordenskiöldin tunnetun Koillisväylä-kirjan "Vegan matka Euroopan ja Aasian ympäri" suomennoksen julkaiseminen 1881-83. Itse kirjailija jo varoitti, "ettei käännöksen kustantaminen tule olemaan seuralle mikään hyvä afääri". Nordenskiöld oli oikeassa. Vaikka seura joutuikin ottamaan Wilken koulurahastosta suuren lainan selvittääkseen sitoumuksistaan, ei lainaa pystytty vuosikausiin maksamaan takaisin. Vielä vuoden 1903 vuosikertomuksessa sanotaan, että tuo laina vieläkin painaa seuran taloutta ja estää ryhtymästä uusiin kustannusyhtiöihin. Myöskään Viipuri-aapinen ei enää tuottanut mitään, toteaa silloinen sihteeri Akseli Järnefelt. Velka jäi lopulta kokonaan maksamatta. Wilken koulun lopettamisen jälkeen anottiin senaatilta jälleen lupa saada rahastoida varat, n. 100 000 mk tulevan kansanopiston perustamista varten. Näin meneteltiin kahdesti aina vuoteen 1907 asti, jolloin saatiin lahjoituksena Tapiola-niminen tila Joutsenosta, sillä ehdolla, että sinne perustettaisiin Wilken kansanopisto.

Samaan aikaan saatiin myös Nuijamaan kunnan ehdotus ilmaisesta tontista ja avustuksista, jos opisto perustettaisiin kunnan alueelle. Toinenkin tarjous tehtiin Lappeen kunnan toimesta, että seura perustaisi opiston Lappeen pitäjän Vainikkalan kylään. Kolmantena kilpaili sijoituspaikasta Joutseno, joka voitti hetkeksi kilpailun, mutta hiukan myöhemmin todettiin selluloosa-
tehtaan hajun vievän sen mahdollisuudet. Vuoteen 1912 mennessä oli pääoma kasvanut 300 000 mk:aan, mutta ei riittävästi opiston rakentamiseen.

Kaksi vuotta myöhemmin kansanopistokomitea kyllästyi jahkailuun ja päätti ostaa Lappeen pitäjän Vainikkalan kylästä noin kolmen hehtaarin pikkutilan ja ryhtyä rakentamaan opiston tiloja. Tuo aika 1914 keväällä olisi ollut

opiston synnylle vielä mahdollinen, mutta kun seuran rahastonhoitaja Juho Lallukka oli kuollut jouluna 1913, ei löytynyt tarpeeksi asiantuntevaa ja rivaakkaa töiden ja rahoituksen johtajaa, ja niin pääsikin ensimmäinen maailmansota alkamaan ja taas saivat toiveet opistosta väistyä.

Suomen itsenäistyttyä perustettiin Lappeenrannassa 1920 "Wilkkeen kansanopistorahaston kannatusyhdistys", joka keräsi vuoteen 1925 mennessä 250 000 mk avustuksen. Kun silloin laskettiin Wilken koulurahaston kasvanneen jo 700 000 mk:aan, nousivat rahastot yhteensä jo lähes miljoonaan. Mutta kun taas pyydettiin kustannusarvio rakennusten osalta, jäivät varat jälleen liian pieniksi, vaikka päätös Vainikkalan rakentamisesta jäikin voimaan. Talvisotaan mennessä oli kannatusyhdistyksen rahasto kasvanut 600 000 mk:aan. Kun käytyjen sotien jälkeen päätettiin luopua opiston rakentamisesta, pyysi kannatusyhdistys vuonna 1946 Kirjallisuusseuralta varojaan takaisin, joka tapahtuikin, ja korkoineen viimeistä penniä myöten. Wilken koulurahasto oli juuri ennen talvisotaa kohonnut 1 600 000 mk:aan.

Talvisodan jälkeen 1940 saatiin kuulla rahainvartijan, rehtori F.P. Oinosen kuolleen evakkomatalla eikä kukaan tiennyt, minne varat oli talletettu. Totettiin vain, että Wilken koulurahaston tappio tai epävarmat saatavat olivat 60% seuran omaisuudesta ja että Viipurin kaupungille 1939 annettu 700 000 mk lainaa oli vaikea periä, kun ei koko kaupunkia enää ollut olemassa. Rahoja ja velkakirjoja oli säilytetty Viipurin Suomalaisen Säästöpankin holvissa ja kun talvisodan loppuvaiheessa lähdettiin kassaholvin sisältöä evakuoimaan, joutui juna pommituksen kohteeksi. Pankkivirkailija Ensio Neuvonen, joka valvoi kuljetusta, sai surmansa, ja osa lähetystä tuhoutui, mm. Kirjallisuusseuran salkku katosi. Suuri oli yllätys, kun seuraavana keväänä rajavartijat löysivät lumen sulettua tämän salkun korvesta, toistakymmentä kilometriä tapahtumapaikasta ja läheltä uutta rajaa. Salkussa olivat kaivatut velkakirjat ja 30 000 mk seteleinä.

Viipurin kaupungin laina saatiin korkoineen takaisin vasta keväällä 1947, jolloin inflaatio oli nakertanut sen 9/10:aan reaaliarvosta. Rahainvartija, varatuomari Juho Kivi-Koskinen alkoi sitten 1950-luvulla sijoittaa loppuja varoja osakkeisiin. Nämä toimet ovat johtaneet nyt vuosien kuluttua onnelliseen lopputulokseen, sillä omaisuutemme on kiitettävästi kasvanut. Varat antoivat mahdollisuuden 20 vuotta myöhemmin eli 1976 aloittaa jälleen seuran tarkoituksensa palvelevan julkaisutoiminnan. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteiden sarja pääsi alkuun ja olemme nyt tänä vuonna, keväällä odottelemassa osan numero 13 ilmestymistä.

Tilien, kirjanpidon ja monien papereiden kadottua sodan aikana, sekä koko Viipurin ja Kannaksen menetyksen jälkeen tuo Wilken testamentin määräys koulun tai opiston perustamisesta katsottiin rauenneeksi ja seuran uudet

säännöt pitävät nyt omaisuutta Kirjallisuusseuran tavoitteiden mukaisessa oikeassa käytössä. Kunnioituksena Wilken testamentin historiaa kohtaan on seura tahtonut pitää jatkuvasti tileissään maininnan Adam Wilken rahastosta ja tuo summa on määrältään nyt 469 952 mk 58 p. Kunniaa tehtiin Wilkelle myös tämän kuoleman satavuotismuistojuhlissa 27.3.1947 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran huoneistossa. Varoja on jaettu sotien jälkeen myös moniin tarkoituksiin Kaakkois-Suomessa. Vuonna 1960 seura antoi Lappeenrannan kesäyliopistolle 100 000 mk apurahan, sillä olihan tuo kaupunki Adam Wilken ensimmäinen koulukaupunki. Vuonna 1959 lyötiin myös fil.lis. Lauri Simonsuuren aloitteesta Adam Wilken mitali, sillä tuolloin, sata vuotta aikaisemmin, oli Aleksanteri II allekirjoittanut Wilken koulun toimiluvan. Seuramme toimii edelleen ajatellen Wilken sanoja testamentissa: "Kukin aika neuvon keksittää, sentähden en ole tahtonut edeltäkäsien asian haaroja tarkemmin määrätä." Prof. Kauko Kyyrön ansiokas tutkimus Viipurin Kirjallisuusseuran vaiheista, josta tähänkin puheenvuoroon on saatu aineksia, esittää ja muistuttaa Wilken aatteellisesta lähtökohdasta:

"Jos uskomme on riittävän suuri, kenties Adam Wilken jalo lahja, joka aikoinaan jakoi oppia, valoa ja iloa sadoille, vielä toisenkin kerran muuttuu lahjoittajan tarkoituksen mukaiseksi rakennushirreksi Karjalan kansan ja koko isänmaan onnellisempaa tulevaisuutta luotaessa."